

TEKSTY LACIŃSKICH OJCÓW KOŚCIOŁA
W ZBIORACH POLSKICH OKRESU ŚREDNIOWIECZA I ODRODZENIA^x

Powyższy temat obejmuje chronologicznie okres sześciu wieków /XI-XVI/. Podstawą źródłową dla niniejszego referatu są inwentarze i katalogi księgozbiorów historycznych, niezależnie od stanu ich zachowania. Wykorzystano również niektóre opracowania.

O obecności pism Ojców Kościoła na ziemiach polskich mówić możemy dopiero od momentu chrztu Mieszka I /966 r./. Powszechnie znany, lecz niedostatecznie chyba doceniany jest fakt, iż pierwszymi apostołami chrześcijaństwa na ziemiach polskich byli benedyktyni, zazwyczaj dobrze obeznani z kulturą antyczną. Bezpośrednio jak gdyby łączyli oni chrystianizację Polski z epoką patrystyczną, z czasami św. Benedykta i św. Grzegorza Wielkiego. Benedyktynami byli przecież: pierwszy w Polsce biskup Jordan, który przybył do Poznania najpóźniej z czeską księżniczką Dobrawą w 965 r. /ordynowany biskupem w 969 r./¹, jego następca Unger /bp poznański w latach 991-1012/², a także św. Wojciech. Benedyktynem był również król Kazimierz Odnowiciel, niegdyś mnich kluniacki, umacniający chrześcijaństwo w Polsce po reakcji pogańskiej³.

Przytoczone przykłady, poza ukazaniem ścisłego związku benedyktynów z chrystianizacją Polski, pozwalają na przypuszczenie, iż od początków chrześcijaństwa w Polsce znana była przynajmniej "Reguła" św. Benedykta i, być może, jego "Żywot" z II księgi "Dialogów" św. Grzegorza Wielkiego. Niestety, nie posiadamy spisów

-----
x Tekst referatu w formie przedstawionej na posiedzeniu Sekcji Patrystycznej w dn. 14 IX 1983 r., uzupełniony przypisami. Ze względu na ograniczenie czasu wygłoszenia referatu do 15 min. zajmuję się tylko kilkoma wybranymi zagadnieniami.

1 J. Nowacki, Dzieje Archidiecezji Poznańskiej, t.1, Poznań 1959, 6; t.2, Poznań 1964, 1, 41. Zob. również: Z. Sułowski, Początki Kościoła polskiego, w: Kościół w Polsce, t.1, Kraków 1968, 46.

2 Nowacki, dz.cyt., t.1, 27.

3 Tamże, t.2, 756.

ksiąg przywożonych do Polski przez pierwszych benedyktynów. Na przełomie XII i XIII w. można już mówić o istniejących w Polsce 24 klasztorach rządzących się "Regułą" św. Benedykta /13 benedyktyńskich i 11 cysterskich/, 18 klasztorach kanoników regularnych i 12 klasztorach joannitów⁴. Jednakże w badaniach nad udziałem tych zakonów w upowszechnianiu tekstów Ojców Kościoła dużą przeszkodą, jak stwierdzał to przy innej okazji ks. bp M. Rechowicz, był "brak katalogów najstarszych klasztornych bibliotek i fragmentaryczny materiał kronikarski"⁵. Nie zachowały się również, jak pisał ks. J. Nowacki, żadne inwentarze średniowiecznych bibliotek pierwszej metropolii w Polsce⁶. Pierwszy zachowany inwentarz biblioteczny posiadamy natomiast z terenu diecezji krakowskiej, utworzonej w r. 1000 jako sufragania metropolii gnieźnieńskiej⁷.

Inwentarz ten, opublikowany m.in. przez ks. I. Polkowskiego⁸ został spisany w 1110 r. przy inwentarzu skarbcza kapituły krakowskiej, sporządzonym wcześniej na polecenie biskupa Maura. W spisie tym, na 30 pozycji, na pierwszym miejscu wymienione są "Moralia Job" św. Grzegorza Wielkiego, dalej: "Isidorus Ethimologiarum", "Boecius de consolacione", "Dialogus Gregorii" i "Arator", pisarz chrześcijański z VI w., autor dzieła "De Actibus Apostolorum". Ostatnio zajmujący się tym inwentarzem prof. M. Plezia⁹ Grzegorzowi Wielkiemu przypisuje również pozycję zapisaną jako "Omeliae" /piątą w kolejności u Polkowskiego/, wskazując przy tym na benedyktyńskie pochodzenie biblioteki katedralnej, której podwaliny stworzyli współbracia krakowskiego biskupa Arona /1044-1059/, benedyktyna z Brauweiler¹⁰.

4 Sułowski, dz.cyt., 105.

5 M. Rechowicz, Początki i rozwój kultury scholastycznej, w: Dzieje teologii katolickiej w Polsce, t.1: Średniowiecze, Lublin 1974, 62.

6 Nowacki, dz.cyt., t.1, 565.

7 Sułowski, dz.cyt., 46.

8 I. Polkowski, Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej, Cz.1: Kodexa rękopiśmienne 1-228, Kraków 1884, 4.

9 M. Plezia, Księgozbiór katedry krakowskiej wedle inwentarza z r.1110, w: Silva Rerum, series nova..., Kraków 1981, 16-29.

10 Tamże 24-25.

Następny znany średniowieczny spis ksiązek zachował się również w kodeksie kapituły krakowskiej. Opublikowany jako drugi w kolejności przez ks. I. Polkowskiego¹¹, datowany jest przez niego za pierwszym wydawcą A. Bielowskim /Monumenta Poloniae historica, t. 1, 378/ na ok. 1300 rok. Natomiast według Z. Budkowej¹², datę powstania tego spisu należy cofnąć na przełom XII i XIII w., nie później niż na rok 1217. Właścicielem tego księgozbioru był prawdopodobnie biskup krakowski Iwo Odrowąż. W spisie tym na 41 tytułów w 32 kodeksach zawartych, znajduje się 13 tytułów tekstów patrystycznych:

1. "/8/ Decem libri Moraliū" - św. Grzegorza Wielkiego, a więc tylko 10 ksiąg z 35;
2. "/10/ ... cum Isidoro" - najprawdopodobniej jego "Sententiarum libri tres";
3. "/14/ ... cum reparatione lapsi" - św. Jana Chryzostoma "Parænesis sive adhortatio ad Theodorum lapsū";
4. "/15/ Registrum Gregorii" - zbiór "Listów" św. Grzegorza Wielkiego;
5. "/18/ Orosius" - najprawdopodobniej "Historiarum adversus paganos libri septem";
6. "/22/ Origenes super Cantica canticoorum";
7. "/23/ Epistole Pauli ad Senecam";
8. "/28/ Excerpta Augustini et diversorum patrum";
9. "/29/ Augustinus De verbis Domini Qui dixit fratri suo, fatue" - kazanie 55;
10. "/32/ Liber Augustini de libero arbitrio";
11. "/37/ Alter Ysidorus" - inne bądź drugi egzemplarz dzieła św. Izydora;
12. "/38/ libro Iuliani episcopi dictis Prenosticoon" - św. Juliana z Toledo "Libri tres Prognosticoon futuri saeculi", albo tylko 1 księga;
13. "/39/ Quaestiones Orosii ad Augustinum" - "Consultatio sive

---

11 Polkowski, dz. cyt., 4-5.

12 Z. Budkowa, Księgozbiór polskiego uczonego z XII/XIII wieku, "Studia Źródłoznawcze" 1/1957/ 109-118.

ommonitorium" albo "Epistula ad Augustinum de haeresibus".

Tak więc poza dwoma tytułami dzieł Ojców greckich, mamy w spisie tym 11 tytułów dzieł łacińskich Ojców Kościoła. Poza występującymi już w poprzednim spisie tytułami dzieł św. Grzegorza Wielkiego i św. Izydora z Sewilli spotykamy tu również dzieła Augustyna i Orozjusza. Odmienny nieco charakter księgozbioru niż w poprzednim spisie można tłumaczyć kontaktami właściciela z ośrodkiem paryskim.

Przedstawione obydwie spisy rękopisów stanowią wyjątek, jeśli chodzi o zachowane inwentarze biblioteczne z początków średniowiecza. Większość zachowanych katalogów ówczesnych bibliotek pochodzi z XV/XVI w. i nie oddaje stanu księgozbiorów z XIII czy XIV wieku¹³. Dlatego też o stanie bibliotek w tym okresie mówić można jedynie na podstawie egzemplarzy zachowanych, o poświadczonej obecności w zbiorach średniowiecznych¹⁴. I tak, np. najstarszy zachowany u nas rękopis dzieł św. Grzegorza Wielkiego pochodzi z początku VIII w. i zawiera fragment /14 kart/ "Dialogów"¹⁵. Z XI w. pochodzą dwa rękopisy: Ms 141 /44/ i Ms 143 /46/ zachowane w bibliotece kapitulnej krakowskiej, a zawierające jego "Homilie"¹⁶. Również "Homilie" w rękopisie z XII w., pochodzące prawdopodobnie z opactwa cysterskiego w Paradyżu, zachowały się w poznańskiej bibliotece kapitulnej¹⁷. Inne dzieło św. Grzegorza Wielkiego "Moralia in Job", zachowało się m.in. w Płocku w rękopisie z XII w.,

-----
13 Rechowicz, dz.cyt., 51.

14 W referacie niniejszym nie wykorzystywano jednak wyników badań np. M. Hornowskiej i H. Zdzitowieckiej-Jasieńskiej /Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej, Warszawa 1947/, gdyż przerastałyby to ramy niniejszego referatu. Zob. indeksy powyższej pracy.

15 Encyklopedia Wiedzy o Książce, Wrocław 1971, kol. 2606.

16 J. Wolny, Z dziejów katechezy, w: Dzieje teologii katolickiej w Polsce, t.1: Średniowiecze, Lublin 1974, 179.

17 A. Lisiecki, Katalog rękopisów Biblioteki Seminaryjnej w Poznaniu, Poznań 1905, nr 31.

we Wrocławiu - z XIII w., w Pelplinie i Włocławku - z XIV wieku¹⁸. Na przełomie XIII i XIV w. dzieło to przepisane zostało w skrypcorium klasztoru cysterskiego w Henrykowie na Śląsku¹⁹. W połowie XV w. czytał je profesor Uniwersytetu Krakowskiego, Jan Dąbrówka, w będących jego własnością dwu rękopiśmiennych kodeksach pochodzących najprawdopodobniej z Czech, w r. 1392, które odkupił od krakowskich kanoników regularnych Bożego Ciała, a następnie przekazał bibliotece swego Kolegium Większego /B.Jag. Rkps 1350 i 1352/²⁰. Z innych dzieł św.Grzegorza Wielkiego, "Liber regulae pastoralis" w rękopisie z XII w. znajdowało się w Gnieźnie, z XIII w. w Paradyżu, z XIV w. w Płocku, z XV w. w bibliotece kapitulnej w Krakowie²¹. Natomiast "Dialogi" spotykamy w księgozbiorze innego profesora Uniwersytetu Krakowskiego, Macieja z Kobyлина²². Jak stwierdza to W.Szelińska, dzieła św.Grzegorza Wielkiego zdobyły ówczesne biblioteki niemal wszystkich profesorów krakowskich²³. Były one również wykorzystywane we własnych ich pracach, jak o tym świadczą "Glossa super Novum Testamentum" Jana Isnera pierwszego doktora teologii Uniwersytetu Krakowskiego czy komentarz do "Pieśni nad pieśniami" Macieja z Sasnowa²⁴. Dowodem wykorzystywania "Listów" św.Grzegorza Wielkiego przez profesorów krakowskich jest również księga wypożyczeń biblioteczných Kolegium Większego /Rkps B.Jag. 242/²⁵.

Wspominając o innych łacińskich Ojcoch Kościoła nadmienić może warto, iż jedynym śladem biblioteki Kazimierza Wielkiego

18 Rechowicz, dz.cyt., 62.

19 Encyklopedia Wiedzy o Książce... kol.2175.

20 W.Szelińska, Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku, Wrocław 1976, 74-75.

21 Rechowicz, dz.cyt., 61.

22 W.Szelińska, dz.cyt., 99-100, przyp.16.

23 Tamże 275-276.

24 M.Rechowicz, Po założeniu Wydziału Teologicznego w Krakowie /wiek XV/, w: Dzieje teologii katolickiej w Polsce, t.1,118-121.

25 Szelińska, dz.cyt., 149, przyp.177.

/1333-1370/ jest komentarz "Super Johannem" św. Augustyna zachowany w bogatej oprawie, ozdobionej monogramem królewskim²⁶. Dzieła św. Augustyna spotykamy wielokrotnie w rękopiśmiennych kodeksach profesorów Akademii Krakowskiej²⁷. O obecności rękopisów dzieł św. Augustyna w Polsce pewne wyobrażenie dać może również analiza katalogu F. Römera²⁸. W bibliotece królewskiej spotykamy również dzieła św. Ambrożego, które należały do zbiorów królowej Jadwigi /1371-1399/²⁹. Występują one i w innych średniowiecznych księgozbiorach³⁰, podobnie jak dzieła św. Hieronima, św. Izydora z Sewilli, św. Bedy Czcigodnego Boecjusza, św. Leona Wielkiego. Dzieła Laktancjusza zamówione w skryptorium M. Koyera podczas Soboru w Bazylei, przywiezione zostały do Krakowa w 1443 r. przez profesora Akademii Krakowskiej Mikołaja Kozłowskiego³¹, natomiast w skryptoriach krajowych przepisywano takie dzieła, jak np. "De Institutionibus" Jana Kasjana, które sporządzone ręką Macieja z Lysej Góry opuściło skryptorium świętokrzyskie w 1418 r.³²

Natomiast przykładem stanu obecności łacińskich tekstów patrystycznych w ówczesnych księgozbiorach może być zawartość trzeciego spisu ksiąg z biblioteki kapituły krakowskiej, pochodzącego z XV lub początków XVI w., zawierającego już oprócz rękopisów pierwsze druki³³. Otóż na 244 jednostki tego spisu w 30 znajdują się teksty Ojców Kościoła i zawierają one 78 tytułów dzieł patrystycznych, w tym 8 tytułów dzieł wschodnich Ojców Kościoła. Z pozostałych 70 tytułów tekstów łacińskich Ojców Kościoła największą

26 Encyklopedia Wiedzy o Książce, kol. 211 /później własność J. Długosza/.

27 Szelińska, dz. cyt., 57, 73, 81 /przyp. 109/, 98, 99, 193, 194.

28 F. Römer, Die handschriftliche Überlieferung der Werke des heiligen Augustinus. Bd. III: Polen, Wien 1973, szczególnie s. 137-234, z uwzględnieniem not proveniencyjnych.

29 Encyklopedia Wiedzy o Książce..., kol. 211.

30 Np. Szelińska, dz. cyt., 98, przyp. 12.

31 Tamże 48 /B. Jag. 1207/.

32 Encyklopedia Wiedzy o Książce..., kol. 2174.

33 Opublikowany przez ks. I. Polkowskiego w tegoż: Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej, Kraków 1844, 7-24.

ich liczbę, bo aż 34, stanowią dzieła św. Augustyna bądź utwory jemu przypisywane. Z nich zaś 4 to bliżej nieokreślone traktaty, 3 razy występuje "De fide ad Petrum Diakonum", 3 razy również "Soliloquia". "De civitate Dei" w katalogu tym spotykamy dwukrotnie, również "De doctrina christiana". Pozostałe 22 tytuły dzieł św. Augustyna wstępują jednorazowo /podane tu według zapisu w analizowanym inwentarzu/: "Super Joannem, De cura pro mortuis gerenda, De conflictu vitioris, De disciplina Christiana, De virtute orationis, De catechizandis rudibus, Liber ad Jerosolymam de sententia Jacobi, Epistola ad sanotam Hedigiam, De honestam mulierum ad clericos, De simbolo, De poenitentia medicina, De vera et falsa poenitentia, Speculum sive Manuale, De decem cordis, Tractatus de retractionibus, De contemplatione Iesu Christi, Salutatio ad cruce[m], De vera innocentia, Liber septuaginta trium questium, De vera religione, Enchiridion" oraz bliżej nie określone "Homilie".

Następne pod względem liczebności występowania w tym spisie są dzieła św. Grzegorza Wielkiego, których tytuły występują 18 razy. W liczbie tej występują siedmiokrotnie wymieniane "Moralia", sześciokrotnie "Homilie", dwukrotnie "Liber regulae pastoralis" i "Dialogi" oraz jeden raz "Listy".

Dalej, w tym samym spisie, występuje 5 tytułów dzieł św. Hieronima oraz 2 do niego się odnoszące. Są to: po jeden raz zapisane "Epistolae ad diversos et diversorum ad ipsum, Epistola ad Rusticum monachum, Homiliae, Expositio fidei ad Alexium et Augustinum, De simbolo Nicaeni concilii" oraz "eius transitum ex hoc mundo" i "miracula eius post mortem". Mamy również 5 dzieł Boecjusza, występujących pojedynczo. Są to: "De Trinitate, De unitate et uno, De Origine animae, Arithmetica, Liber cum computo". Po jeden raz zapisane są homilie: św. Ambrożego, św. Leona Wielkiego i św. Bedy Czcigodnego. Ponadto św. Izydor "De summo bono" i zapisane tu jako "Orosius super Cantica" prawdopodobnie przez błędne odczytanie rękopisu /powinno być bowiem raczej, jak w poprzednim spisie, poz. 6 /22 "Origenes super Cantica canticorum"³⁴.

-----
34 Polkowski, dz.cyt., 13, poz. 106.

Tak więc w księgozbiorniczym z początków XVI wieku, mamy dzieła zaledwie 10 /lub 11, jeśli przyjmiemy Orozjusza/ łacińskich Ojców Kościoła. Przedstawiony katalog krakowski, jeden z wielu zachowanych z tego czasu /koniec XV w./ inwentarzy bibliotecznych, wprowadza już nas w okres Odrodzenia. Dla okresu tego, ze względu na brak w niniejszym referacie możliwości szerszego omówienia, ograniczę się tylko do przedstawienia niektórych danych liczbowych, zestawionych na podstawie częściowo już ogłoszonych wcześniejszych badań³⁵, jak też na podstawie bibliografii opracowanej wspólnie z doc.dr hab. J.Czerniatowiczową³⁶. Otóż w okresie od wprowadzenia do Polski druku /1474/ do końca XVI wieku, biorąc pod uwagę jedynie druki /polskie i obce obecne w zbiorach polskich/, znano już u nas dzieła 26 przedstawicieli patrystyki łacińskiej i 25 przedstawicieli patrystyki greckiej. Z Ojców łacińskich w największej liczbie druków w zbiorach polskich w tym czasie występują dzieła św.Augustyna. Poczynając od mogunckiego druku "De civitate Dei" z 1473 r. jego poszczególne dzieła czy też "Opera omnia" wielokrotnie występowały w różnych księgozbiornicach polskich. Oprócz św.Augustyna w zbiorach polskich spośród łacińskich Ojców i pisarzy patrystycznych przez druki swych dzieł reprezentowani byli: św.Ambroży, św.Grzegorz Wielki, św.Leon Wielki, św.Hieronim, Rufin z Akwilei, Filip Prezbiter, św.Hilary z Poitiers, św.Izydor z Sewilli, św.Wincenty z Lerynu, św.Beda Czcigodny, Boecjusz, św.Benedykt, Auzoniusz, Prudencjusz, Tertulian, św.Cyprian z Kartaginy, Laktancjusz, św.Paulin z Noli, Seduliusz, Wenancjusz Fortunatus, Juwenkus, Paweł Orozjusz, Kasjodor, św.Grzegorz z Tours, Paweł Diakon.

Natomiast jeśli chodzi o liczbowy udział druków pism Ojców

-
- 35 Cz.Mazur, Literatura patrystyczna w Polsce w okresie Odrodzenia, "Summarium. Sprawozdania TN KUL", nr 5/25/ za rok 1976, Lublin 1978, 17-22.
- 36 J.Czerniatowicz, Cz.Mazur; Recepcja antyku chrześcijańskiego w Polsce. Materiały bibliograficzne, t.1: XV-XVIII w. Cz.1: Autorzy i teksty, Lublin 1978, Cz.2: Problemy doktrynalne i historia wczesnego chrześcijaństwa, Lublin 1983.

Kościół, to w zbadanych księgozbiorach przedstawiał się on następująco /przy czym podawane dane odnoszą się do wschodnich i zachodnich Ojców i pisarzy łącznie/: np. na 513 pozycji inwentarza biblioteki biskupa włocławskiego H.Rozrażewskiego³⁷, 60 - to dzieła Ojców Kościoła i pisarzy starochrześcijańskich. W księgozbiorze zaś biskupa P.Tomickiego³⁸ na 86 pozycji, 8 - to dzieła Ojców Kościoła. W księgozbiorach profesorów Akademii Krakowskiej pisma Ojców Kościoła występowały w zależności od ich osobistych zainteresowań naukowych, niemniej jednak spotykamy je prawie w każdym księgozbiorze. I tak, np. Marcin Biem z Olkusza w swej bibliotece liczącej ok.150 dzieł, miał 10 egzemplarzy pism Ojców Kościoła. W bibliotece Michała Stenberga z Oleśnicy, liczącej 70 dzieł, było również 10 egzemplarzy pism patrystycznych³⁹. Maciej z Miechowa /zm. w 1523 r./, znany głównie jako lekarz, na 248 pozycji swej biblioteki miał 20 egzemplarzy dzieł Ojców Kościoła⁴⁰. Profesorowie Akademii Krakowskiej przekazywali najczęściej swe zbiory biblioteczne swojej "Alma Mater". W wyniku tych legatów gromadziło się w bibliotece Akademii wiele dubletów. I tak, np. pisma św.Augustyna biblioteka otrzymała co najmniej po 9 profesorach⁴¹. W bibliotece tej, według H.Barycza, "przewagę niewątpliwą wśród dzieł teologicznych miały wydawnictwa patrystyczne"⁴². Potwierdza to również analiza chociażby tylko katalogów W.Wisłockiego⁴³. Dzieła Ojców Kościoła znajdowały się wówczas również w bibliotekach parafialnych i prywatnych księży zajmujących się duszpasterstwem. W bibliotekach parafii diecezji krakowskiej u schyłku XVI wieku znajdowa-

37 L.Grzebień, Biblioteka biskupa Hieronima Rozrażewskiego /1542-1600/, "Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne" 22/1971/ 61-168.

38 L.Hajdukiewicz, Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle jego działalności kulturalnej, Wrocław 1961, 144-148, 195-246.

39 W.Szelińska, dz.cyt., 227,248.

40 L.Hajdukiewicz, Biblioteka Macieja z Miechowa, Wrocław 1960, 104-105, 251-428.

41 H.Barycz, Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu, Kraków 1935, 599.

42 Tamże 706.

43 W.Wisłocki, Incunabula Typographica Bibliothecae Universita-

to się ogółem ok. 2300 różnych dzieł⁴⁴. Z tego jednak tylko około 128 to dzieła Ojców Kościoła. W bibliotekach prywatnych i księgi parafialnych pisma Ojców Kościoła występowały rzadziej niż w bibliotekach parafialnych, zapewne ze względu na cenę⁴⁵. Na przykład "Operum epitome" św. Augustyna kosztowało w Polsce w XVI w. 20 florenów, podczas gdy wół kosztował 4 floreny⁴⁶.

Interesujące może być także porównanie stosunku polskich i obcych wydań pism Ojców Kościoła w zbiorach polskich, w okresie Odrodzenia. Tak więc na podstawie zbadanych niektórych księgozbiorów stwierdzono, że pisma 51 Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich znano u nas w 48 wydaniach polskich i 147 wydaniach obcych. Jednakże same tylko znane u nas patrystyczne druki bazylejskie /42 wyd./ niemal przewyższają całą polską produkcję drukarską w tym zakresie.

Przygotowywane szczegółowe zestawienia znanych u nas wówczas obcych druków patrystycznych mogą te dane nieco zmienić, lecz tylko w jednym kierunku. W zbadanych księgozbiorach XVI w., głównie duchownych zajmujących się nauką, dzieła Ojców Kościoła stanowią ok. 10% zawartości, natomiast polskie druki tekstów patrystycznych to niespełna 1% całej rodzimej produkcji drukarskiej tego okresu.

Czesław Mazur

-----
tis Jagellonicae Cracoviensis, Cracoviae 1900. Dla wcześniejszego okresu zob. tegoż: Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, cz.1-2, Kraków 1877-1891.

44 Liczba wyliczona na podstawie danych zawartych w: E.H.Wyczawski, Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI w., PS 6/1953-1954/, 114-142; 7/1955/, 27-68, 159-173.

45 PS 7/1955/ 42.

46 Encyklopedia Wiedzy o Książce..., kol. 374.

**TEXTE LATEINISCHER KIRCHENVÄTER
IN POLNISCHEN SAMMLUNGEN DES MITTELALTERS UND DER RENAISSANCE**
/Zusammenfassung/

Das referat wurde auf der Grundlage der Analyse erhalten-gebliebener Bestandsverzeichnisse und Kataloge historischer Büchersammlungen ausgearbeitet.

Zu Beginn wurde die Tatsache unterstrichen, dass die ersten Apostel des Christentums auf polnischem Boden Benediktiner waren, die die Christianisierung Polens gleichsam mit der patristischen Epoche verbanden. Die Benediktiner legten auch den Grund zur ersten der gegenwärtig bekannten Büchersammlungen in Polen. Das aus dem Jahre 1110 stammende Bestandsverzeichnis der Schatzkammer des Krakauer Kapitels registriert auch Texte der Kirchenväter, hauptsächlich des hl. Gregor d.Gr. Ein zweites bekanntes mittelalterliches Bücherverzeichnis ist auch im Kodex des Krakauer Kapitels erhaltengeblieben und kann Z. Budkowa zufolge auf die Wende vom 12. zum 13. Jahrhundert datiert werden. Besitzer dieser Büchersammlung war wahrscheinlich der Bischof Iwo Odrowąż. In diesem Verzeichnis finden sich unter den in 32 Kodexen enthaltenen 41 Titeln 13 Titel mit patristischen Texten, von denen sich 11 auf lateinische Kirchenväter beziehen. Da keine ähnlichen Bestandsverzeichnisse aus dem 13. und 14. Jahrhundert erhaltengeblieben sind, die patristische Werke in polnischen Büchersammlungen dieser Zeit beinhalten, kann man lediglich auf der Grundlage der erhaltenen Kodexe von ihrer bezeugten Anwesenheit in den mittelalterlichen Büchersammlungen sprechen. Gestützt auf diese Methode wurde das Auftreten der Werke des hl. Gregor d.Gr. in den damaligen Büchersammlungen dargestellt; wegen der zeitlichen Begrenzung des Referates wurden die anderen lateinischen Väter nur erwähnt.

Dann wurde, um auf dem Gebiet des Krakauer Milieus zu bleiben, der Inhalt des von Pater I. Polkowski veröffentlichten dritten Bücherverzeichnisses aus der Bibliothek des Krakauer Kapitels vorgestellt, das aus dem 15. Jahrhundert oder vom Beginn des 16. Jahrhunderts stammt und ausser Handschriften schon die ersten Drücke beinhaltet. Unter den 244 Einheiten dieses Verzeichnisses finden wir Texte der Kirchenväter in 30 Einheiten, die 70 Titel lateinischer Kirchenväter und patristischer Schriftsteller umfassen. Von diesen 70 Titeln beziehen sich 34 auf die Werke des hl. Augustin und 18 Titel auf die doppelt vorkommenden vollständigen Werke des hl. Gregor d.Gr. Danach finden wir im Verzeichnis je 5 Titel der Werke des hl. Hieronymus und von Boethius, je einmal die Homilien des hl. Ambrosius, des hl. Leo d.Gr. und des hl. Beda Venerabilis. Einmal verzeichnet sind auch Texte des hl. Isidor und von Orosius /hier wahrscheinlich ein Lesefehler: Origenes, da der Titel "Super Cantica" lautet/, und noch einmal verzeichnet ist Claudianus Claudius.

Dieser Katalog versetzt uns schon in die Renaissancezeit. Für diesen Zeitraum wurden auf der Grundlage früherer Untersuchungen sowie Bibliographien - J.Czerniatowicz, Cz.Mazur, Receptja

antyku chrześcijańskiego w Polsce /Die Rezeption des christlichen Altertums in Polen/. Bd.I: 15.-18. Jh. Teil 1: Autoren und Texte, Lublin 1978; Teil 2: Doktrinelle Probleme und Geschichte des Frühchristentums, Lublin 1983 - die statistischen Angaben vorgestellt, die die Druckausgaben der Kirchenväter in Polen und die bei uns bekannten fremden Druckausgaben in dieser Zeit betreffen.

Für diese Zeit sind bei uns schon die Werke von 25 Vertretern der lateinischen und 25 Vertreter der griechischen Patristik in 48 polnischen und 147 fremden Ausgaben bekannt. Unter den patristischen Drucken stammen allein 42 Ausgaben aus Basel. In den untersuchten Büchersammlungen treten sie in unterschiedlichem Grade auf; annähernd kann man ihren Bestand mit etwa 10% aller untersuchten Sammlungen angeben, die hauptsächlich Personen gehörten, welche sich mit der geistlichen Lehre beschäftigten.